Eduskunnan valtiovarainvaliokunta
Sivistys- ja tiedejaosto
kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi

Viite: HE 29/2019 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020
https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HE+29/2019

Asiantuntijalausunto: Lukutaidon edistäminen, toimenpiteet lukutaidon osaamiserojen vähentämiseksi, lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistämiseksi ja Lukuliike -toiminnan jatkamiseksi

Eduskunnan tiede- ja sivistysjaosto on 31.10.2019 pyytänyt Opetushallituksen lausuntoa hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2020 teemaan **lukutaidon edistäminen, toimenpiteet lukutaidon osaamiserojen vähentämiseksi, lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistämiseksi ja Lukuliike-toiminnan jatkamiseksi**

Tiivistelmä

Opetushallituksen laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, lukion opetussuunnitelman perusteet ja ammatillisten tutkintojen perusteet luovat pohjan lukutaidon edistämiselle varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa ja jatkuvassa oppimisessa.

Opetushallituksessa on vuoden 2019 alusta toiminut Lukuliike, jonka tehtävänä on opetus- ja kulttuuriministeriön Lukutaitofoorumissa lasten ja nuorten lukutaidon parantamiseksi laadittujen suuntaviivojen edistäminen. Suomen- ja ruotsinkieliset Lukuliikkeen koordinaattorit tekevät yhteistyötä keskeisten lukutoimijoiden kanssa valtakunnallisesti ja paikallisesti. Teemme yhteistyötä Opetushallituksessa opetussuunnitelmaperusteiden toimeenpanon tukemisessa yhdessä oppiaineasiantuntijoiden ja eri koulutusasteiden kanssa. Verkostoimme valtakunnallisia toimijoita yhteen niin valtakunnan tasolla kuin aluetasolla, kuten opetus- ja kulttuuriministeriön nimittämä Kehittämiskirjasto Seinäjoella, aluehallintovirastot, valtakunnalliset oppiainejärjestöt, kymmenet valtakunnalliset lukutaitotoimijat jne. Tuemme välillisesti myös kuntien hallinnonalojen välistä yhteistyötä lukemisen edistämiseksi. Lukuliikkeen työntekijöinä on yksi kokopäiväinen suomenkielinen ja yksi puolipäiväinen ruotsinkielinen koordinaattori sekä puolipäiväinen assistentti. Lukuliikkeen toiminnan jatkaminen ja monitasoinen lukutaidon kehittäminen vaatii isompia henkilöresursseja toiminnan koordinoimiseksi ja sidosryhmätyön tueksi.

Lukuliikkeen suuntaviivat ja toimenpiteet tukevat vahvasti Opetushallituksen opetussuunnitelmien perusteita ja niiden paikallista toimeenpanoa.

Opetushallitus ja Lukuliike edistämässä lukutaitoa

Opetussuunnitelman perusteet toimivat pohjana paikallisille opetussuunnitelmille ja mahdollistavat kasvatuksen ja opetuksen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon koko maassa. Opetussuunnitelmissa keskeistä on lukutaidon edistämisen, oppimistulosten parantamisen ja jatkuvan oppimisen tukeminen seuraavien normiperusteisten asiakirjojen kautta: Opetushallituksen laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, käyttöön 2019), esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014, käyttöön 2016), lukion opetussuunnitelman perusteet (2015, käyttöön 2016; 2019, käyttöön 2021) sekä ammatillisten tutkintojen perusteet (2018). Lukutaidon kehittäminen monipuolisesti on yksi näiden kaikkien perusteiden keskeinen tehtävä.

Yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelman perusteita sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteita yhdistää yhteinen näkemys kielen ja kielitietoisuuden merkityksestä kaikessa oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja työskentelyssä. Perusteissa luku- ja kirjoitustaito nähdään laajasti ja koko ajan kehittyvänä osana erilaisia lukutaitoja, kuten puhutun ja kirjoitetun tekstin lukutaito, kuvanlukutaito, matemaattinen lukutaito. Perusteissa tätä laajaa käsitystä luku- ja kirjoitustaidosta kutsutaan *monilukutaidoksi*. Monilukutaito on erilaisten tekstien tulkinnan, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, joita tarvitaan opiskelussa, työelämässä ja oman identiteetin rakentamisessa. Luku- ja kirjoitustaito ankkuroituvat yleissivistävässä koulutuksessa keskeisesti äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen opiskeluun, mutta tavoitteena oleva kriittinen ja kulttuurinen lukutaito karttuu kaikkien oppiaineiden opiskelussa laaja-alaisesti. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) esiteltiin yhtenä laaja-alaisen osaamisen alueena juuri monilukutaito.

Lukuliike aloitti toimintansa alkuvuodesta 2019 Opetus- ja kulttuuriministeriön Kansallisen lukutaitofoorumin työn tuloksena. Lukutaitofoorumissa määriteltiin suuntaviivat ja keskeiset toimenpiteet lasten ja nuorten lukutaidon kehittämiseksi, ammattilaisten osaamisen lisäämiseksi, kasvuyhteisöjen työn tukemiseksi ja valtakunnallisten lukurakenteiden lujittamiseksi.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161031/Lukuliike-esite.pdf

Lukuliikkeen keskeiset sidosryhmät ja valtakunnalliset lukutaitotoimijat ovat tehneet tavoitteellista työtä toimenpiteiden toteuttamiseksi: Lukukeskuksen koulukampanjalla ja työpajoilla (2018-19) tavoitettiin yhteensä noin 200 koulua, joissa kirjailijat ja tubettajat vierailivat oppilaiden haastateltavana ja jossa luettiin valtava määrä vierailijoiden teoksia. Lisäksi Lastenkirjainstituutti ja Niilo Mäki -instituutti ovat järjestäneet useita lukukampanjoita ja laatineet materiaalia kouluihin lukemisen tueksi.

Lukuliike aloitti toimintansa Opetushallituksessa tammikuussa 2019 kokoaikaisen koordinaattorin johdolla. Lukuliike-tiimiin Opetushallituksessa kuuluvat puolipäiväisinä toimivat assistentti ja ruotsinkielinen koordinaattori. Lisäksi äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineasiantuntijat opetusneuvokset osallistuvat jonkin verran muiden tehtäviensä ohella Lukuliikkeen toimintaan. Lukuliike jatkaa toimintaansa vuoden 2020 valtion talousarviossa esitetyn määrärahan turvin ja lisäresurssien kohdistuvan myös

henkilöresurssien vahvistamiseen yhtenä isona työkenttänä viestintä ja monilukutaitomateriaalien ja menetelmien jakaminen ja toimijoiden verkostoiminen. Lukuliikkeen suuntaviivat ja toimenpiteet tukevat vahvasti opetussuunnitelmien perusteita ja niiden paikallista toimeenpanoa.

Taustaa ja tutkimuksia

Lasten ja nuorten luku- ja kirjoitustaito tutkimushavaintojen perusteella

Lasten ja nuorten päivittäinen tekstien käyttö on moninaista ja heidän huomiostaan kilpailevat erilaiset mediat. 13-23-vuotiaat nuoret käyttävät sosiaalista mediaa päivittäin noin kahdeksan tuntia eikä määrä todennäköisesti ole vähenemässä (2017). Tämän takia lasten perustaidoista huolehtivat opettajat ja huoltajat ovat vaativan tehtävän edessä ja heidän esimerkillään ja toiminnallaan on suuri merkitys.

Lukutaidossa on alueellisia eroja ja sukupuolierot kasvavat koulupolun alusta perusopetuksen päättymiseen. Suomalaisten lasten ja nuorten lukutaito on useissa kansainvälisissä mittauksissa ollut hyvä, mutta merkittäviä ja opetuksen kannalta huomioon otettavia lukutaidon eroja on havaittavissa. Vaikka koulujen väliset erot ovat edelleen pienet, huolta aiheuttavat etenkin erot sukupuolten osaamisessa sekä hyvän ja heikon osaamisen alueellisessa ja osin sukupuolisessa polarisoitumisessa. Samoin perheiden sosioekonominen tausta, alueelliset erot, lukuharrastuksen väheneminen ja lukumotivaation heikkeneminen näkyvät mittauksissa. Nämä erot ovat nähtävillä esimerkiksi PISA- ja PIRLS-tutkimuksissa, eli kun on tutkittu yhdeksäsluokkalaisten ja neljäsluokkalaisten lukutaitoa. PISA-lukutaitotutkimuksen tulokset ovat laskeneet huippuvuodesta 2006 (547; 21 pistettä). Ilahduttava on kuitenkin, että vuoden 2015 PISA-mittauksessa lukutaidon lasku oli pysähtynyt (2012:524; 2015: 526). Uudet lukutaitoa mittaavat PISA-tulokset julkaistaan joulukuussa 2019.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus on aloittanut matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaamisen pitkittäistutkimuksen, jonka ensimmäiset tulokset julkaistiin syksyllä 2019. Tutkimuksen mukaan ensimmäisen luokan alussa sukupuolten välisiä eroja ei ole juurikaan havaittavissa. Onkin kiinnostavaa seurata jatkossa, miten tutkittavan ryhmän taidot kehittyvät (luokilla 3 ja 9). Jos perusopetuksen päättyessä heikompien lukijoiden joukossa on määrällisesti enemmän poikia, on pohdittava, mitä perusopetuksen aikana tapahtuu opetuksessa ja nuorten muussa elämässä.

Poikia lukeminen kiinnostaa selvästi kansainvälistä keskitasoa vähemmän ja tyttöjä selvästi kansainvälistä tasoa enemmän. Lukuharrastuneisuus on vähäisempää pojilla kuin tytöillä, samoin lukusujuvuus on pojilla tyttöjä heikompaa (PISA 2012). Koululukeminen ei riitä lukemisen kehittämiseen ja siksi tarvitsemme lukevia esikuvia ja lukemisen äärelle innostamista ja kasvuyhteisöistä lähtevää lukemaan innostamista. Lukemisen vahvistaminen koulun ulkopuolisissa harrastusryhmissä näyttää vaikuttavan myönteisempään asenteeseen lukemista kohtaan, kuten mediassa viime aikoina esille nostetut lukevat tubettajat, jääkiekkoilijoiden lukupiirit ja erilaiset lukuesikuvat sosiaalisessa mediassa.

Lukutaito ehkäisee syrjäytymistä. 20–24-vuotiaista suomalaisnuorista lähes 16 % on kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Suomessa on selvästi enemmän syrjäytyneitä nuoria kuin muissa Pohjoismaissa (Eurostat 2016). PISA-tutkimuksen (2012) mukaan 11% (n.6800) perusopetuksen päättävistä nuorista ei saavuta sellaista lukutaitotasoa, joka auttaa opinnoissa menestymiseen perusopetuksen jälkeen. Luku on maassamme koko ajan kasvanut, sillä vuonna 2000 se oli 7 prosenttia. Lukutaidon taso on heikentynyt eniten nimenomaan nuorilla, joiden perheissä on heikko sosioekonominen tausta. Yksi tehokkaimpia syrjäytymistä ehkäisevä tekijöitä on opintojen jatkaminen peruskoulun jälkeen. Lukumotivaation ja -innon ylläpitäminen sekä koulumenestyksen mahdollisiin ongelmiin puuttuminen on tärkeää jo ajoissa peruskoulussa. Ihmiset, jotka lukevat enemmän, saavuttavat todennäköisemmin korkean koulutustason ja menestyvät työelämässä. Lukutaidon taso on monissa tutkimuksissa yhdistetty yleiseen elämässä menestymiseen.

Lukutaito lisää hyvinvointia. Useat tutkimukset tukevat käsitystä, että kaunokirjallisuuden lukeminen lisää empatiakykyä, keskittymiskykyä ja vähentää stressitasoa. Lukutaidoton ihminen jää helposti yksin. Lukutaito on yksi demokratian toteutumisen edistäjä, ja sen voidaan nähdä vahvistavan sosiaalista identiteettiä, yhteisöjen voimaantumista ja yhteiskunnallista tasa-arvoa. Lukutaito antaa pohjan pärjätä informaatioyhteiskunnassa ja nykyisessä työelämässä. Mediakentän laajentuessa kriittinen lukeminen on yhä tärkeämpää. Koulujen opetussuunnitelmissa lukutaito nähdään jatkuvan oppimisen taitona.

Lukutaidolla on yhteys kirjoitustaitoon. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) arvioi keväällä 2014 äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistuloksia perusopetuksen päättövaiheessa. Toisena arvioitavana osa-alueena oli kirjoittaminen. Kirjoittamisen osaamisessa oli erityisesti havaittavissa tyttöjen ja poikien välinen osaamisero: tyttöjen keskimääräinen taso oli 18 prosenttiyksikköä poikia korkeampi. Pojista noin joka viidennellä kesätyöhakemuksen taso oli heikko, joten taidot tuskin riittäisivät kunnon hakemuksen laatimiseen arkielämässä. Tytöistä heikon hakemuksen kirjoitti yksi kahdestakymmenestä. Lisäksi lukioon ja ammatillisiin opintoihin aikovien tulosten ero oli suuri.

Varhaiskasvatusta käsittelevässä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen kyselyssä kävi ilmi, että lapsille on luettu pedagogisesti rikasta kieltä sisältävää kirjallisuutta tai tekstejä päivittäin 51% ja viikottain 39% hoitoryhmissä sekä 3% ryhmiä ei lainkaan (Karvi, 6.9.2019). Päivittäistä ääneen lukemista tulisi lisätä ja selvittää, miten kirjat ja kirjastopalvelut ovat lasten saatavilla eri puolella Suomea.

Kansainväliseen Monilukutaito-tutkimuksen (ICILS) tuloksia julkaistiin syksyllä 2019. Tutkimuksessa tarkasteltiin ohjelmoinnillisen ajattelun osaamista, ja kahdeksasluokkalaiset suomalaisnuoret sijoittuivat yhdeksän maan joukossa kolmannelle sijalle. Oppilaiden ja opettajien vastauksista kävi ilmi, että tiedon hakua painotettiin koulussa enemmän kuin tiedon arviointia. Oppilaiden mukaan he olivat pääasiassa oppineet itse, kuinka internetissä viestitään ja miten tietoa etsitään. Suomalaisopettajien painotus erilaisiin monilukutaidon sisältöihin oli osallistuneiden maiden vähäisintä. Edelleen merkittäväksi ongelmaksi todettiin opettajien tieto- ja viestintäteknisten taitojen puute. Erinomaisesti menestyneiden oppilaiden joukossa

sukupuolierot olivat pieniä, mutta heikoimmin menestyneiden joukossa oli enemmän poikia. Suomen kouluissa tulee kiinnittää huomiota enemmän työskentelytapoihin, tarjottuihin mahdollisuuksiin kehittää monilukutaito-osaamista ja tarjota mahdollisuus teknologian käyttöön ja syvempään tiedon tarkasteluun oppimisessa.

Tutkimusten ja havaintojen perusteella voidaan sanoa, että koulutuksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät enää toteudu halutulla tavalla. Lisäksi opettajien arjen havainnot kertovat muutosprosesseista, jota suhteellisen harvoin tehtävät mittaukset eivät tavoita. Tutkimustietoa ja selvityksiä tarvittaisiin lisää. Oppilaiden ja opiskelijoiden yksilölliseen ohjaamiseen tarvittaisiin koulussa enemmän aikaa, joten esimerkiksi pienemmät opetusryhmät antaisivat mahdollisuuden yksilöllisempään opetukseen, opetuksen eriyttämiseen ja etenkin kirjoittamisen ohjauksessa tarvitaan nykyistä enemmän opettajan yksilöllistä palautetta. Luku- ja kirjoitustaidon vaatimukset ovat nykypäivänä korkeat, eikä opiskelussa ja työelämässä tarvittavia taitoja opita ilman tietoista ohjausta ja opetusta.

Toimenpiteet lukutaidon osaamiserojen vähentämiseksi ja Lukuliikkeen toiminnan jatkamiseksi

Opetushallitus ja Lukuliike pitävät tärkeänä, että yhdenvertaisuuden turvaamiseksi luku- ja kirjoitustaidon osaamista tuetaan erilaisin toimenpitein ja niille osoitetaan riittävät resurssit. Monilukutaidon oppiminen ja syveneminen on elinikäinen prosessi, joten toimenpiteiden tulisi kohdistua kaikkiin ikäluokkiin. Lukurakenteita ja harrastuneisuutta tulisi tukea niin neuvoloissa, kirjastoissa kuin myös vammais- ja vanhuspalveluissa. Lapsille ja nuorille tulee taata tasa-arvoisemmat mahdollisuudet osallistua monipuoliseen ja kielitietoiseen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen ja jatkaa opintojaan sujuvasti. Lukuliike pitää siksi tärkeänä kasvattajien ja opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen jatkuvaa kehittämistä siten, että tieto- ja viestintäteknologian käyttö sujuvoituu ja monilukutaito-osaaminen kehittyy. Myös mediakasvatukselle olisi löydettävä riittävästi aikaa varhaiskasvatuksessa ja koulussa osana laaja-alaista oppimista ja monilukutaidon kehittämistä osana tulevaisuuden taitoja.

Opetushallituksen näkemyksen mukaan lukutaidon edistämiseksi, lukutaidon osaamiserojen vähentämiseksi sekä lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistämiseksi tarvitaan toimenpiteitä, jotka kytkeytyvät Lukuliikkeen toiminnan jatkamiseen Opetushallituksessa. Lukutaitofoorumin tuloksena syntyneiden lasten ja nuorten lukutaidon ja lukemisharrastuksen kehittämisen suuntaviivoista Lukuliike keskittyy erityisesti osa-aluetta “Vahvistamme ammattilaisten osaamista ja yhteistyötä”. Lukuliikkeen työtä tukee myös valmisteilla olevat kansallinen mediakasvatusstrategia, jossa painotetaan kaikkien oppilaiden mahdollisuutta kriittisten mediataitojen ja verkkolukutaidon kehittämiseen.

Lukuliike-toiminnan jatkamiseksi tarvittavat toimenpiteet:

1. Monilukutaito-ohjelma eri kasvatus- ja koulutusmuotojen lukutaitotyötä tukemaan

Kehitetään kasvattajien ja opettajien monilukutaito-osaamista kasvatuksen ja koulutuksen eri muodoissa. Monilukutaito-osaamista ja kielitietoisen opettamisen

osaamista tarvitaan kaikilla koulutustasoilla ja kaikkien oppiaineiden opetuksessa. Ohjelmassa kehitetään erilaisia toimintamalleja ja käytäntöjä, joita voidaan jakaa yhteisesti. **Seuraavat toimenpiteet tukevat opetussuunnitelmien toimeenpanoa ja perustaitojen hallintaa jatkuva oppimisena**

- **Lukuliike varhaiskasvatuksessa** -toiminta tukee varhaiskasvatuksen kielitietoisuutta ja monilukutaito-osaamista. Toimintaa suunnitellaan yhteistyössä Opetushallituksen Loisto-verkoston ja valtakunnallisten sidosryhmien (Lukukeskus, Lastenkirjainstituutti, kehittämiskirjasto) kanssa. Lisäksi
- **Lukuliike koulussa** -toiminta jatkuu perusopetuksen pilottien käynnistämisellä lukuvuoden 2019 - 2020 aikana. Pilottikoulut valitaan pääosin Lukukeskuksen kyselyn 2018 perusteella, jossa koulut avasivat lukurakenteita ja tahtotilaa lukemisen edistämiseksi (vastauksia n.700). Toimintaa suunnitellaan yhteistyössä Opetushallituksen Majakka-verkoston ja Lape-koordinaattoriverkoston kanssa.
- **Lukuliike lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa** -toimintaa käynnistetään Opetushallituksen LUKE-verkoston kautta, joka on kaikille lukioille avoimen valtakunnallinen ja alueellinen yhteistyöverkosto. Ammatillisessa koulutuksessa lukutaitoa pyritään kehittämään valmiiden verkostojen ja paikallisen kehittämistyön kautta.
- **Lukeva kunta** -lukutaitositoumusten kirjaaminen yhdessä lukutaitoa viime vuosina edistäneiden kuntien kanssa (mm. #oululukee, #lukevalappeenranta, Espoo, Seinäjoki, Kouvola, Janakkala) ja sitoumusten liittäminen osaksi erilaisia strategioita kuntatasolla ja valtakunnallisesti. Sitoumusten ja hyvien käytäntöjen valtakunnallinen jakaminen toimijalähtöisesti vertaismentorointina.

Laaditaan ja kehitetään toimintaa tukevaa verkkosivustoa jatkuvana prosessina. Toimintaa kehitetään yhteistyössä Opetushallituksen oppiaineasiantuntijoiden ja pedagogisten ainejärjestöjen kanssa. Toimenpide voidaan kytkeä myös osaksi Peruskoulufoorumin työtä ja Paraskoulu-ohjelmaa.

Lukuliike koulussa ohjelman systemaattinen kehittäminen vuosi vuodelta siten, että viiden vuoden päästä suurin osa kouluista olisi käynyt läpi Lukuliike-ohjelman, jossa painopiste on monilukutaidon kehittäminen oppiainerajat ylittävän oppimisprosessin kautta.

Lukuliike koulussa -toiminnan suunnittelu on aloitettu ja ensimmäiset Lukuliike koulussa- pilotit aloittavat alkuvuodesta 2020. Ohjelmaa suunnitellaan yhdessä eri ainejärjestöjen ja Opetushallituksen oppiaineasiantuntijoiden kanssa. Jotta koululla ja opettajilla on mahdollisuus kokeilla erilaisia lukutaitomenetelmiä ja luoda yhdessä vaikuttavia keinoja, toimintaa on myös resursoitava. Lukuliike haluaa antaa mahdollisuuden kunnille ja kouluille päättää toiminnan ja sisällön laajuudesta, mutta toivoo pilottitoiminnan myötä parhaiden käytänteiden leviävän valtakunnallisesti.

Lukuliike koulussa -pilottikoulut (20) valitaan kyselyn perusteella siten, että koulut, joilla on heikot resurssit toteuttaa lukemiselle yhdessä asetettuja tavoitteita opetussuunnitelmalähtöisesti, saisivat riittävän tuen koulutuksen ja materiaalin Lukuliikkeen koordinoimana. Lukuliike koulussa -ohjelmaa tukevat valtakunnalliset toimijat, järjestöt ja mahdolliset Lukuliikkeen rahoittamat täydennyskoulutukset.

Opetuksen pedagoginen kehittäminen ja uudistaminen vaatii systemaattista oppiainerajat ylittävää yhteistyötä ja laaja-alaisen osaamisen konkretisoimista koulutasolla. Siksi luku- ja kirjoitustaidon opetuksen tueksi tarvitaan laajempi monilukutaidon konteksti, jotta kielen monimerkityksisyys eri tiedonalojen opetuksessa ja oppimisessa tiedostettaisiin nykyistä paremmin. Eri aikoina hankittu opettajankoulutus ei välttämättä anna riittäviä valmiuksia kielitietoisen ja monilukutaitoa hyödyntävän opetuksen merkityksestä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää myös äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen aineenhallinnan tukemiseen ja oppiaineiden väliseen yhteistyöhön. Monipuoliset luku- ja kirjoitustaitoa kehittävät menetelmät olisi tuotava koulutuksissa paremmin opettajien työkaluksi. Opetushallitus kiinnittää huomiota tulevissa valtionavustushakemuksissa näiden taitojen kehittämiseen.

Monilukutaito-ohjelmaan sisältyy materiaalia opetuksen tueksi, tutkimusta ja täydennyskoulutusta eri toimijoiden kanssa. Lukuliike koulussa -pilotissa koulutetaan paikalliset lukulähettiläät, joiden tehtävänä on viedä kouluissa käytäntöön monilukutaitoa laaja-alaisena taitona. Tähän tulee sisältyä myös kielitietoisten menetelmien käyttöä opetuksessa eri oppiaineissa sekä monikielisten lasten ja nuorten opiskelun tukea.

2. Lukutaidon kehittämistä tukevien tahojen yhteistyön vahvistaminen

Lukutaidon kehittämiseksi tarvitaan laajaa yhteistyöverkostoa, jonka ylläpitoon tarvitaan koordinointia. Lukuliike toimii yhteistyössä

- yleisten kirjastojen, koulujen ja varhaiskasvatuksen kirjastopalveluiden saatavuuden selvittäminen yhdessä valtakunnallista erityistehtävää hoitavan kirjaston kanssa (Seinäjoki, vuoden 2020 alusta) parempien kirjastopalveluiden saavuttamiseksi sekä lasten ja nuorten lukuharrastuneisuuden lisäämiseksi (kirjastopedagogit, lukulähettiläät-yhteistyö)
- opettajien ja varhaiskasvattajien perus- ja täydennyskoulutuksen kanssa monilukutaitoisuuden ja -tietoisuuden tukemiseksi
- lukutaitotapahtumien käynnistämisessä ja toimijoiden verkostoimisessa (alueelliset AVI-lukutaitokoulutukset, yhteistyö Liikkuvan koulun kanssa)
- valtionavustusjärjestelmän ja valtionavustusten suunnittelussa lukutaidon kehittämiseksi
- valtakunnallisten lukutoimijoiden kanssa kohti pysyvämpiä lukurakenteita ja ammattilaisten osaamisen tukemista (mm. Selkokeskus, Lukukeskus, Lastenkirjainstituutti, Niilo Mäki instituutti, Suomen kirjastoseura, Suomen tietokirjailijat, Suomen sanataideopetuksen seura, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, yliopistot)

- Kuntien sivistystoimen ja muiden hallinnonalojen kanssa kohti Sivistyskunta-ajattelua ja paikallisten strategioiden yhdistämistä (esim. Lape-ohjelma, Vanhemmuusohjelma, Kulttuurikasvatussuunnitelma).
- Erilaisten järjestöjen, yritysten ja julkishallinnon eri toimijoiden kanssa lukemisen edistämiseksi (Rikosseuraamuslaitoksen koulutusssuunnittelua, Puolustusvoimien koulutusosasto, Lukuloma ja Read Hour-kampanjat ym.vuosittaiset valtakunnalliset kampanjat)

Tärkeänä tavoitteena on Lukuliikkeen näkyvyyden rakentaminen siten, että relevantit sidosryhmät haluavat tehdä Lukuliikkeen kanssa oma-aloitteisesti yhteistyötä. Tämä vaatii niin viestinnällisiä kuin henkilöresursseja.

3. Valtakunnallisten lukurakenteiden vahvistaminen: Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja koulujen kirjastopalveluiden saatavuuden varmistaminen

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvataan koulun kirjastotoimintaa, jota voidaan järjestää kasvatus- ja opetustyön tukemiseksi joko koulun omassa kirjastossa tai yhteistyössä muiden kirjastojen kanssa. Kirjastolaissa (2017) mainitaan kirjaston ja koulujen yhteistyö, mutta siihen ei velvoiteta. Käytännöt koulujen ja kirjastojen yhteistyöstä vaihtelevat kunnittain. Kirjastoammattilaisten asiantuntemusta tarvittaisiin yhä enemmän esimerkiksi tiedonhankinnan ja tiedon arvioinnin opetuksessa sekä innostavan lukemisen valinnassa.

Käytäntöjen yhdenmukaistaminen tarvitsisi suositusluonteista ohjausta ja kattavaa selvitystä koulujen kirjastopalveluista. Luotettava tilastotietoa koulukirjastojen määrästä ja kirjastojen saavutettavuudesta ei ole saatavilla. Suosituksen ja selvityksen laadinnan pohjana voitaisiin käyttää vuonna 2014 uudistettua *Hyvä koulukirjasto* -julkaisua, jonka ovat laatineet yhteistyössä Suomen koulukirjastoyhdistys ja Opetushallitus. Koulun kirjastotoiminnan tueksi tarvittaisiin paikallisia ja valtakunnallisia kirjastopedagogeja, jotka olisivat kirjastoalan ammattilaisia ja erikoistuneita pedagogiseen toimintaan. Toimenpiteen toteuttamiseksi tarvittaisiin myös tukea myös niille kouluille, jossa kunnan kirjastopalveluja ei ole luontevasti saatavilla. Lukuliike (Opetushallitus) esittää, että hallitus varmistaisi kirjastopalveluiden saatavuuden lukutaidon edistämiseksi kansallisesti vastaamaan monilukukutaidon tarpeita, opettajien osaamista sekä tukisi lasten lukuinnon ja -taidon edistämistä.

Edellisen eduskunnan aikana käynnistetty työ lukutaidon hyväksi on saatava jatkumaan. OKM:n asettaman Kansallisen lukutaitofoorumin työn tuloksena syntyi Lukuliike ja suuntaviivat lasten ja nuorten lukutaidon ja lukemisharrastuksen kehittämiseksi. Näiden suuntaviivojen käyttöönotto tulisi varmistaa mahdollistamalla Lukuliikkeen toiminnan laajentuminen ja jatkuminen. Kesästä alkaen Lukuliikkeen resurssina on kahden ihmisen työpanos vuodeksi eteenpäin (päättyy 30.6.2020). Tämä ei mahdollista suuntaviivojen toimeenpanoa riittävällä tavalla.

Lukuliikkeen jatkumiselle on valtion talousarviossa kohdistettu 600 000 euroa ja Opetushallitus näkee tämän resurssin mahdollisuutena jatkaa toimenpiteiden toteuttamista. Samalla toivomme pitkäjänteistä työtä lukutaidon parantamiseksi ja Lukuliike-ohjelman viemiseksi käytäntöön osana valtakunnallista koordinaatiota ja opetussuunnitelmien kehittämistä.

Hankekoordinaattori Pia Lumme

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Opetushallituksen asianhallintajärjestelmässä.